

Latvijas Valsts prezidents

Rīga

Nr. 204

2008. gada 3. jūnijā

Latvijas Republikas
Saeimas priekšsēdētājam
Gundaram Daudzem

A. god. Saeimas priekšsēdētāja kungs!

Saskaņā ar likuma „Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” 25.pantu 2008.gada 28.aprīlī esmu Jums nodevis vēlētāju iniciatīvas ceļā virzīto likumprojektu "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē", kuru parakstījuši 217 567 balsstiesīgie Latvijas pilsoņi. 2008.gada 8.maijā likumprojekts nodots izskatīšanai Saeimas komisijām. Sagatavotais likumprojekts paredz grozīt Satversmes 78. un 79.pantu, nosakot, ka ne mazāk kā vienai desmitajai daļai vēlētāju ir tiesības rosināt Saeimas atlaišanu.

Jāatzīst, ka parlamenta priekšlaicīgas atlaišanas regulējums ir parlamentārajā demokrātijā nepieciešams un atzīts konstitucionāls mehānisms. Šāda mehānisma darbības rezultātā tiek panākts jauns, situācijai atbilstošāks un tautas aktuālo gribu precīzāk izsakošs parlamenta sastāvs. Tas uzskatāms par piemērotu risināšanas palīgīdzekli ne vien valstu krīžu, bet arī nopietnu parlamentāra rakstura krīžu gadījumā. To var arī izmantot, ja jāizlemj sabiedrībai svarīgs un pretrunīgi vērtēts jautājums, kas noteiktu valsts turpmākās politikas virzienu.

Kā zināms, esmu lūdzis manis izveidotajai Konstitucionālo tiesību komisijai sniegt vērtējumu par Saeimas priekšlaicīgas atlaišanas regulējumu Satversmē un tā piemērošanu konstitucionālo tiesību praksē. 2008.gada 18.martā komisija nāca klajā ar viedokļa par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu gala secinājumiem un 2008.gada 30.aprīlī tika publiskots viedokļa pilnais secinājumu teksts. Šajā viedoklī Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija analizējusi jautājumu par iespējamu Latvijas Republikas Satversmes pilnveidošanu, lai uzlabotu Saeimas priekšlaicīgas atlaišanas un jaunas Saeimas vēlēšanu mehānismu.

Viedoklī skaidrota parlamenta priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma būtība, vērtēta Satversmē pašreiz noteiktā procedūra, analizēts vēlētāju iniciatīvas ceļā virzītais likumprojekts "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē", kā arī dotas norādes par piemērotāko risinājumu, kas nodrošinātu ne vien līdzsvarotu un modernai tiesiskai iekārtai atbilstošu Saeimas atlaišanas mehānismu, bet arī tās reglamentētu priekšlaicīgu vēlēšanu norisi.

Kā atzinusi Konstitucionālo tiesību komisija, parlamentāras demokrātiskas republikas iekārtai, lai atrisinātu parlamentāra rakstura krīzi, ir raksturīgas valsts galvas (prezidenta) tiesības atlaist parlamentu. Latvijas gadījumā Satversmes 48.pantā noteiktais paredz Valsts prezidenta tiesības ierosināt tautas nobalsošanu par parlamenta atlaišanu (dodot tautai iespēju tautas nobalsošanā par to balsot), nevis patstāvīgi pieņemt lēmumu par Saeimas atlaišanu. Ja balsotāju vairākums referendumā piekrīt Valsts prezidenta iniciatīvai, Saeima uzskatāma par atlaistu. Savukārt Satversmes 50.pants paredz automātisku Valsts prezidenta amata zaudēšanu, ja saskaņā ar Satversmes 48.pantu ierosināto nobalsošanu par Saeimas atlaišanu neatbalsta vairāk nekā puse balsotāju. Tādā gadījumā Valsts prezidents uzskatāms par atlaistu un Saeima ievēlē jaunu Valsts prezidentu uz atlaistā prezidenta atlikušo pilnvaru laiku. Tādējādi, iniciējot Saeimas atlaišanu, tautas nobalsošanas rezultātā vai nu tiek atlaista Saeima vai amatu zaudē Valsts prezidents. Tomēr šajā procedūrā ietvertā preventīvā funkcija var ievērojami pārsniegt tās līdzsvarojošo funkciju, jo amata zaudēšanas iespējamība var būtiski ierobežot Valsts prezidenta rīcības brīvību parlamentāras krīzes situācijā. Tāpat tā var negatīvi ietekmēt Valsts prezidenta izvēli izmantot iniciatīvu ierosināt Saeimas atlaišanu gadījumā, kad to prasītu sabiedrības interešu nodrošināšana. Kā to secinājusi Konstitucionālo tiesību komisija, Valsts prezidenta tiesības ierosināt Saeimas atlaišanu ir izmantojamas tikai smagas valsts krīzes gadījumā, bet demokrātiskā valstī tā faktiski nemaz nedrīkstētu iestāties. Taču demokrātisko valstu praksē ir pieļaujamas un

laiku pa laikam ir sastopamas parlamentāra rakstura krīzes, kas radījušas politisko spēku pretnostatījumu tādā pakāpē, ka tās vairs nav risināmas esošā parlamenta sasaukuma ietvaros. Tādēļ nelogisks ir nosacījums, ka Valsts prezidentam ir jāriskē ar savu amatu, uzsākot Saeimas atlaišanas procedūru tieši gadījumos, kuru atrisināšanai parlamenta priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisms pēc savas būtības ir domāts – proti, parlamentāru krīžu atrisināšanai. Vēl jo vairāk, Satversmē nostiprinātā Saeimas priekšlaicīgas atlaišanas mehānisma praktiska izmantošana ir saistīta ne vien ar būtiskiem Valsts prezidenta lemšanas tiesību ierobežojumiem, bet ir arī laikietilpīga un komplicēta, paredzot tautas nobalsošanas rīkošanu atbilstīgi likumā noteiktajiem termiņiem un kārtībā. Konstitucionālo tiesību komisija šo mehānismu kvalificējusi kā visumā neefektīvu un nelīdzsvarotu. Tādēļ, lai šis mehānisms attiecīgajā situācijā būtu pilnvērtīgi izmantojams, papildus tautas tiesībām atlaist Saeimu vienlaikus Satversmē būtu jāpaplašina arī Valsts prezidenta pilnvaras šajā jomā.

Ņemot vērā Satversmes sistēmu un tās vēsturiskās tradīcijas, kas lielu uzsvaru liek uz tiešās demokrātijas elementiem, kā arī Latvijas politiskās kultūras īpatnības, kam raksturīgs pastāvīgs, demokrātiskai sabiedrībai netipiski zems uzticības līmenis valsts institūcijām, uzskatu, ka būtu vēlams arī šajā gadījumā stiprināt tautas tiešo varu. Tādējādi tiesības ierosināt Saeimas priekšlaicīgu atlaišanu būtu jāparedz diviem ierosinātājiem: Valsts prezidentam un noteiktam skaitam vēlētajiem. Ja Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma iedarbināšanas iniciatīvu piešķir diviem subjektiem, būtu vēlams mainīt šobrīd spēkā esošo regulējumu attiecībā uz Satversmē paredzētajām Valsts prezidenta tiesībām. Valsts prezidentam būtu piešķiramas tiesības patstāvīgi atlaist Saeimu pirms termiņa, tādējādi nesaistot priekšlaicīgu Saeimas atlaišanu ar tautas nobalsošanu, jo Valsts prezidents rīkojas patstāvīgi un atbildīgi savas autonomās kompetences ietvaros. Prezidenta konstitucionālā funkcija šajā gadījumā ir pildīt politiski neitrāla arbitra lomu. Valsts prezidents vispirms vadās pēc valsts interesēm kopumā, neraugoties uz atsevišķu politisko spēku prasībām. Pirms lēmuma par Saeimas atlaišanu pieņemšanas Valsts prezidentam būtu jāparedz pienākums konsultēties ar Saeimas priekšsēdētāju un Ministru prezidentu. Savukārt, lai izvairītos no situācijas, kad valstī nav ne leģitīmas Saeimas, ne Valsts prezidenta varas, jāparedz nosacījums, ka Valsts prezidents nevar atlaist Saeimu, ja līdz Valsts prezidenta amata pilnvaru beigām atlikuši mazāk nekā seši mēneši. Tāpat būtu jāparedz, ka Valsts prezidents nav tiesīgs atlaist Saeimu agrāk par sešiem mēnešiem pēc Saeimas sanākšanas, kā arī tad, ja līdz Saeimas pilnvaru termiņa beigām palikuši mazāk nekā seši mēneši.

Lai nodrošinātu, ka Valsts prezidents var netraucēti pildīt viņam Satversmē paredzēto patstāvīgā arbitra funkciju arī Saeimas priekšlaicīgas atlaišanas un jaunu vēlēšanu sarīkošanas jautājumā, ņemot vērā iepriekš norādīto un pamatojoties uz Satversmes 47.pantu, ierosinu veikt attiecīgus grozījumus Satversmē. Tādējādi es ierosinu papildināt Satversmes 3.nodaļu „Valsts Prezidents”, paredzot Valsts prezidentam patstāvīgas tiesības atlaist Saeimu, nesaistot šīs tiesības ar tautas nobalsošanu un iespējamu amata zaudēšanu.

Cieņā,

Valdis Zatlers

Valdis Zatlers